

اثر آفرینان استرآباد و جرجان

محمد باقر مقدم*

اهمیت شناختن و شناساندن دانشها، کتابها و آثار علما و دانشمندان؛ برکسی پوشیده نیست. این کار یک تخصص میان رشته‌ای است که نیاز به دانستنی‌های گوناگون و پیرامنه

دارد. پرواضح است که در پدیدآوردن اثری از سوی نخبگان هر رشته از علوم، آگاهی از پیشینه‌ی کار و تجربه‌ی پیشکسوتان و معاصران، ضرورتی انکارناپذیر است. به ویژه برای نویسنده‌ی امروزی که از امکانات فراوانی برای دستیابی بر اطلاعات برخوردار است. از این رو بسیاری از دانشمندان مسلمان در چهارده قرن گذشته، به این مهم پرداخته و کتاب‌های ارزشمندی در معرفی آثار علما و پژوهشگران به رشته‌ی تحریر درآورده‌اند. اما آنان به معنای واقعی کلمه، کتاب‌شناس نبودند و تمام عمر بابرکت خود را صرف شناختن و شناساندن نویسندگان، دانشمندان، شاعران، کتاب‌ها و کتابخانه‌ها کردند. در این میان، هستند کسانی که سعی کرده‌اند با گردآوری مطالبی از

چند کتاب، خود را در زمره‌ی چنین ستارگانی قرار دهند. اما کارشناسان و خبرگان این دانش و

هنر می‌دانند که تفاوت کار از کجاست تا کجا؟

*پژوهشگر و مولف

شاید سخن نگارنده در معرفی خود از دسته‌ی دوم، نوعی تظاهر به تواضع تصور شود. اما حقیقت این است که هرکس در این وادی، دستی از دور برآتش دارد، متوجه ژرفای این امر خطیر از یک سو، و گستره‌ی دانش کتاب‌شناسان بزرگ و بی‌نظیر از سوی دیگر هست. بنا براین توقع از خواننده‌ی گرامی این است که کتاب حاضر را تمرینی در راه تلمذ از آستان بزرگان دسته‌ی نخست به شمار آورند. باوجود این تلاش فراوانی شده است تا کاری جامع و مفید عرضه شود. هرچند ممکن است کاستی‌هایی در آن راه یابد.

جرجان، سرزمینی است کهن؛ با تاریخی پرفراز و نشیب. در متون باستانی، نام آن را ورکان و هیرکان نوشته‌اند. این شهر تا چند قرن به نام جرجان شناخته می‌شد. اما پس از ویرانی‌های ناشی از حمله‌ی مغولان و تیموریان، نام آن به استرآباد تغییر یافت.

ولایت پهناور جرجان، که منطبق با شهرهای گنبدکاووس و گرگان امروزی است، پیش از اسلام، شهری آباد و پرجمعیت بود. پس از ظهور دین مبین اسلام نیز، هم‌چنان از اهمیت و نقش موثری برخوردار است. نقش بزرگان و دانشمندان این شهر، در دوره صفویان، پررنگ‌تر شد. آنها در تحکیم پایه‌های دولت شیعی صفویان و رشد و توسعه‌ی دانش در تبریز، قزوین و اصفهان (پایتخت‌های صفویان)، سهم بسزایی داشتند.

حضور آنان در حوزه‌ی علمیه‌ی نجف اشرف، هندوستان و مکه‌ی مکرمه نیز درخشنده و چشمگیر است. هم‌چنین در هر رشته‌ی از علوم و دانش‌ها، شخصیت برجسته‌ای از این سرزمین برخاسته است و کتاب بسیار ارزشمندی از خود برجای نهاده است که خواننده‌ی گرامی در متن این اثر، با آن کتاب‌ها آشنا خواهد شد.

به هر روی، کتاب حاضر عهده‌دار معرفی بیش از سیصد مدخل از دانشمندان استرآباد و جرجان تا پایان قرن ۱۴ هـ.ق است. تعدادی از این مدخل‌ها ارجاعی و تعدادی برای رفع ابهام است. (۱) معیار مدخل‌گزینی، انتساب حداقلی اشخاص به استرآباد و جرجان است. به عبارت روشن‌تر، هرکس که در این شهر متولد یا فوت شده، مدت زمانی در استرآباد و جرجان سکونت اختیار کرده و یا نیاکانش از مردم این شهر هستند، مشمول تعریف انتساب حداقلی می‌شود. به شرطی که حداقل یک اثر مکتوب منثور یا منظوم به او نسبت داده باشند.

(۲) منابع و مآخذ مورد استفاده برای این پژوهش، کلیه‌ی فهرست‌های نسخه‌های خطی

کتابخانه‌های قابل دسترس ایران و جهان، کتاب‌شناسی‌ها، تذکره‌ها، کتاب‌های شرح‌حال، کتاب‌های رجالی، تاریخی، مقاله‌ها و نشریاتی است که اندک اطلاعاتی از مدخل‌های گزینش شده را در دسترس قرار دهند.

۳) ترتیب کتاب براساس الفبای نام کوچک اشخاص است. بجز مواردی که ابهام یا شباهت اسمی وجود داشته باشد. یا نام مشهور، تخلص، کنیه و لقب شخص پیش و بیش از نام کوچکش شهرت پیدا کرده باشد. هم‌چنین کلمه‌ی سید، پیش از نام سادات ذکر شده است.

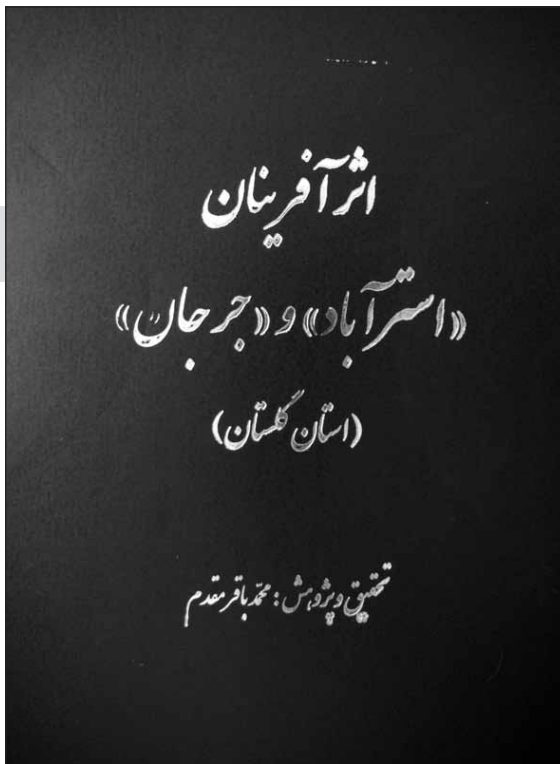
۴) در صورتی که سال تولد و وفات شخصی، به طور قطع یا احتمالی به دست آید، ذیل نامش، به ترتیب: تولد، خط تیره، وفات ذکر شده است. در غیر این‌صورت قرن زندگانی آن شخص

جایگزین می‌گردد. اما اگر در مواردی هیچ تشخیص زمانی امکان‌پذیر نشد، علامت سوال به کار رفته است.

۵) ذیل شرح حال مختصر هر مدخل، کتاب‌ها و آثار آن شخص به ترتیب الفبای عنوان آنها (حتی‌المقدور) آورده شده است. سپس در صورتی که آگاهی از محتوای کتاب در دسترس باشد، گزارشی از آن ارایه و در پی آن، نسخه‌های خطی و چاپی آن آورده شده است. در پایان منابع مورد استفاده ذکر شده است.

نگارنده برخورد لازم می‌داند که از موسس محترم موسسه‌ی فرهنگی میرداماد، آیت‌الله سید کاظم نورمفیدی و ریاست محترم آن، حجت‌الاسلام و المسلمین حاج سید مجتبی

نورمفیدی کمال تشکر را به عمل آورد؛ زیرا گذشته از پیشنهاد تألیف این کتاب و حمایت‌های مالی، نشر آن را نیز به عهده گرفتند. هم‌چنین از همکاران محترمی که به صورت گروهی در فیش‌برداری و گردآوری اطلاعات این حقیر را یاری رساندند

برگی از اثر آفرینان استرآباد و جرجان

«سید محمدباقر بن محمد حسینی استرآبادی مشهور به میرداماد»

۹۶۹-۱۰۴۱ ه.ق.

«سید امیر محمدباقر بن شمس‌الدین محمد حسینی استرآبادی»، ملقب به «برهان‌الدین»، مشهور به «میرداماد» و متخلص به «اشراق»، که به حق «معلم ثالث» خوانده می‌شود، فیلسوف و حکیم بزرگ «ایران» در قرن یازدهم ه.ق. است.

این فقیه، اصولی، متکلم، ریاضی‌دان، ادیب و شاعر نامدار «استرآباد»، در «اصفهان» زندگی کرد. پدرش نیز از علمای بزرگ «استرآباد» در «قزوین» و «اصفهان» بود. او افتخار دامادی «نورالدین ابوالحسن شیخ علی بن حسین جبل عاملی» مشهور به «محقق کرکی» متوفای ۹۴۰ ه.ق. را داشت. از همین رو فرزندش سید محمدباقر نیز به میرداماد شهرت یافت.

منابع موجود، سال و محل تولد میرداماد را ثبت نکرده‌اند. «آقابزرگ» معتقد است که میرداماد در ۱۳ سالگی از دایبی خود «ابومحمد تاج‌الدین شیخ عبدالعال بن علی کرکی» متوفای ۹۹۳ ه.ق. و در ۱۴ سالگی از «عزالدین حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی» متوفای ۹۸۴ ه.ق. پدر «شیخ

بهایی»، اجازه دریافت کرد.

از آنجا که اجازات یاد شده در سال ۹۸۳ هـ.ق. صادر گردیده است، بنابراین سال تولد میرداماد حدود ۹۷۰ هـ.ق. خواهد بود.

میرداماد در یک خانواده‌ی بزرگ علمی و ادبی دیده به جهان گشود و در دامن زنان و مردان فرهیخته بالید. او پس از فراگیری مقدمات فارسی و عربی در سنین کودکی، علوم عقلی و نقلی را نزد دایی خود «شیخ عبدالعال»، «میر فخرالدین سماکی استرآبادی»، «سید نورالدین علی عاملی» و «شیخ حسین بن عبدالصمد عاملی» دانش آموخت.

از جزئیات مراحل تحصیل وی آگاهی زیادی در دست نیست. اما آنچه شهرت دارد اینکه در «مشهد»، «قزوین»، «کاشان» و «اصفهان»، تحصیلات خود را تکمیل و پیش از ۲۰ سالگی به درجه‌ی اجتهاد رسید.

میرداماد شخصیت‌های بزرگی چون «سید محمدتقی بن ابوالحسن حسینی استرآبادی»، «سید نظام‌الدین احمد بن زین‌العابدین بن علوی عاملی»، «سید عبدالحسین بن احمد بن زین‌العابدین علوی عاملی»، «سید محمدباقر مشهدی»، «شمس‌الدین جیلانی»، «میر لوحی»، «قطب‌الدین اشکوری»، «زلالی خوانساری» و «ملا صدرای شیرازی» را پرورید.

در دانش و ادب میرداماد، حدت فهم و جودت طبع وی، حافظه‌ی فوق‌العاده و تقوای عالی این عارف بزرگ، هرچه بنویسیم قطره‌ای از دریاست؛ زیرا این مختصر اجازه سخن درباره‌ی آن اقیانوس دانش را به ما نمی‌دهد.

خلاصه آنکه، در فلسفه و حکمت، نظام جدیدی را پایه‌گذاری کرد که به «مکتب اصفهان» شهرت دارد و در همه‌ی علوم و فنون عصر خود آثار جاودانی از خود برجای نهاد. نزدیک به صد اثر را به او نسبت می‌دهند. در اینجا آنچه را که قابل دسترسی بود می‌شناسانیم. میرداماد به سال ۱۰۴۱ هـ.ق. در «نجف اشرف» چشم از جهان فروبست و در همانجا به خاک سپرده شد.

آثار:

آداب اذکار و احراز برای قضای حوائج

ظاهراً اثری است در ادعیه و اذکار منقول از ائمه‌ی اطهار علیهم السلام.

۱. در اثر آفرینان استرآباد ۱۸۸ اثر برای میرداماد معرفی شده است. به جهت اختصار فقط چند نمونه آن در اینجا ذکر شده است.

نسخه‌های خطی:

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی دانشکده‌ی الاهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران» به شماره ۷۸/۹ در یک مجموعه ۱۱۶ برگ موجود است.

منابع:

- آتشکده‌ی آذر ۱۷۴: اثر آفرینان
 ۳۱۷/۵: الاجازة الکبیره جزائری
 ۲۶: اسلام ایرانی، کرین ۹/۴-
 ۵۳: اطلاعات عمومی پیام ۴۰۴:
 الاعلام زرکلی ۲۷۲/۶: اعیان
 الشیعة ۱۸۹/۹: امل الآمل ۱۵۵/۲،
 ۲۴۹-۲۵۰، ۲۵۱: الایرانیون و
 الادب العربی ۴۲۹/۳-۴۲۷: ایضاح
 المکتون ۱۰۹/۱، ۳۹۱، ۵۷۰ و
 ۳۸۷/۲: بحار الانوار ۱۵۲/۱۰۶،
 ۱۵۵ و ۱۰۷-۳/۱۰۷: برگ سبز ۴۱:
 بزرگان فلسفه ۴۰۰-۴۰۱: بهجة
 الآمال ۶/۶: تاریخ ادبیات
 ایران، شفق ۲۰۸-۲۰۹: تاریخ
 ادبیات در ایران، صفا ۳۰۶/۵:
 تاریخ علوم و فلسفه ایرانی ۷۴۳:
 تاریخ فلاسفه ایرانی ۷۰۰: تاریخ
 فلاسفه در ایران ۹۷: تاریخ
 فلسفه در ایران و جهان اسلامی
 ۴۶۱-۴۶۷: تاریخ منتظم ناصری
 ۹۲۷/۲-۹۲۴: تاریخ نهضت‌های
 فکری ایرانیان ۱۳۲۶/۲-۱۳۴۱:
 تذکرة الشعراء ۱۴۹، ۴۸۲: تذکرة
 الشعراء نصرآبادی ۱۵۱-۱۵۲:
 تذکرة العلماء ۱۷۷-۱۷۹: تذکری
 روز روشن ۵۱: التراث العربی فی
 خزائن مخطوطات المكتبة المرعشی
 ۸۱/۲ و ۲۸۳/۳: تراجم الرجال
 ۳۲۴/۱ و ۵۱۰/۲: تکملة امل
 الآمل ۹۵، ۱۷۷، ۲۵۳، ۲۹۰،
 ۳۴۹: حکیم استرآباد، کل کتاب:
 خلاصة الاثر ۳۰۲-۳۰۱/۴: خلاصة
 الانکار ۷، خلد برین ۴۱۷-۴۱۸:
 خیرالبیان برگ ۴۲۲: دانشمندان
 خوانسار ۹۷: دانشمندان و بزرگان
 اصفهان ۳۶۴/۱: دایرةالمعارف
 مصور پیمان ۳۸۴: دایرةالمعارف
 فارسی دکتر مصاحب ۲۹۵۳/۳:
 درآمدی بر فقه اسلامی ۳۱: دلیل
 المخطوطات ۱۵۱/۱: الذریعة
 ۹۵/۱، ۱۶۰، ۱۶۰، ۳۳۷/۲، ۴۶۱،
 ۳۴۵، ۴۰۴-۴۰۵، ۵۰۷-۵۰۸، ۵۰۹،
 ۱۹۶-۱۹۵، ۳۰۷/۳ و ۱۹۰/۴، ۱۹۷،
 ۱۹۷، ۳۳۵، ۳۶۴-۳۶۵، ۳۹۶ و
 ۸۴/۵، ۱۳۴، ۱۶۱-۱۶۲، ۱۷۲،
 ۱۸۱، ۳۰۲-۳۰۳ و ۱۷۶-۱۸،
 ۲۱، ۴۶، ۴۷، ۵۷، ۵۸-۸۷، ۸۸،
 ۹۰، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۴۵، ۱۴۶، ۲۲۳،
 ۲۳۹، ۲۴۳، ۲۹۴ و ۲۴۱/۱، ۲۴۲،
 ۲۴۳ و ۶/۹ و ۲۵۷/۱۱ و ۱۲/۱۲،
 ۱۵۳ و ۴/۱۳، ۱۴، ۱۴، ۴، ۸۳، ۸۸
 ۱۵۱، ۱۹۴، ۳۹۰، ۱۸/۱۴، ۲۷،
 ۱۷۹-۱۷۸ و ۲۴/۱۵ و ۲۲۴، ۲۲۴

نسخه‌های چاپی:

چاپ نشده است.

اثبات سیادة المنتسب بالام الی هاشم

ذیل عنوان «رسالة فی ان المنتسب بالام کان سیداً» معرفی شده است.

اثبات ولایت حضرت علی(ع)

همان‌طور که از نام کتاب آشکار است، رساله‌ای است در اثبات ولایت حضرت علی علیه‌السلام با استناد به ادله‌ی عقلی و اخبار صحیح.

نسخه‌های خطی:

هیچ نسخه‌ی خطی به دست نیامد.

نسخه‌های چاپی:

چاپ نشده است.

الاتنا عشریة (عیون المسائل) (خلعیة)

ظاهراً این اثر با کتاب عیون المسائل وی یکی است. از آنجا که خود میرداماد کتابش را با نام‌های متفاوت خوانده است، فهرست نویسان دچار اضطراب گذشته‌اند.

میرداماد در اجازه‌ای که برای کاتب یکی از نسخه‌های این کتاب نوشته، آن را «خلعیة» نامیده است.

در کتاب «الرواشح السماویة»، نیز این کتاب را «عیون المسائل» خوانده است.

با وجود این فهرست‌نویسان کتاب «الاتنا عشریة» یا «الاتنی عشریة» را جدای از دو کتاب یاد شده‌ی فوق ثبت کرده‌اند. ما نیز از شیوه‌ی آنان تبعیت کردیم و جداگانه آوردیم.

نسخه‌های خطی:

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی اقتصادی تهران» به شماره ۱۰ موجود است.

منبع و اما

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران» به شماره ۱۸۳۷/۸ در یک مجموعه ۴۷۰ برگ، با عنوان «عیون المسائل یا اثنی عشریة» موجود است.

نسخه‌های چاپی:

در مجموعه‌ای با عنوان «اثنی عشر رساله» با مقدمه «آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)» چاپ و منتشر گردیده است.

صراط‌المستقیم

این رساله درباره‌ی ربط حادث به قدیم به روش فلسفه یونانی، لیکن از دید فلاسفه‌ی اسلامی نگارش یافته است.

میرداماد به روش پیچیده‌ی خودش، این رساله را نیز براساس فلسفه‌ی اسلامی نوشته و به «شاه عباس» تقدیم کرده است.

نسخه‌های خطی:

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی (ع)» به شماره ۷۸۶ در ۱۸ برگ موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی آستانه مقدسه حضرت فاطمه معصومه (س)» به شماره ۳/۲: ۱۴۱-۸۳۵۳ در یک مجموعه ۱۱۵ برگ، کتابت سال ۱۲۸۱ هـ.ق. موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)» به شماره ۷۲۹۱ در ۱۶۶ برگ، کتابت سده ۱۳ هـ.ق. موجود است.

دو نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی» به شماره ۱۳۸ در مجموعه ۲۸۷ برگ و شماره ۱۵۰ موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی ملی ملک تهران» به شماره ۶۹۵/۳ در ۳۳ برگ موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه دانشگاه تهران» به شماره ۲۷۹ در ۱۴۰ برگ، کتابت سال ۱۲۰۵ هـ.ق. موجود است.

دو نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی راجه محمودآباد لکهنو» به شماره ۳۹۹ در ۲۱۴ صفحه و شماره ۴۰۰ در ۱۲۰ صفحه موجود است.

۲۴۴، ۳۲۴، ۳۸۳ و ۲۲/۱۷، ۳۲، ۱۵۴-۱۵۵ و ۲۵۷/۱۹ و ۲۹۶ و ۴۰۷/۲۱ و ۴۰۷/۲۴ و ۲۶۸، ۳۸/۲۴ و راهنمای بازار کتاب ۲۸۸-۲۸۷/۴: روایات الجنات ۱۱۵/۱ و ۶۲/۲، ۱۱۴؛ ریاض الجنة ۱۱/۳-۲۲ و ۳۴۷/۴؛ ریاض الشعراء داغستانی ۴۷/۱؛ ریاض العارفین ۱۶۶-۱۶۷؛ ریاض العلماء ۴۲-۴۴؛ ریحانة الادب ۵۶/۶؛ زندگی‌نامه معروفترین نویسندگان و شعراء جهان ۸۲؛ سراج المعانی در احوالات امام سید ابوالحسن اصفهانی ۳۷؛ سفینة البحار ۴۶۲/۱؛ سلفة العصر ۴۷۷-۴۷۹؛ شرح القیسات، مقدمه ۱-۶۱؛ شرح حال رجال و مشاهیر نامی ۳۶۵-۳۶۸؛ شرح حال علما و ادبای استرآباد (استرآبادنامه) ۱۳۹-۱۴۰؛ شرح حال علمای شیعه ۴۸؛ شیعه در حدیث دیگران ۱۶۷-۱۸۲، ۱۸۳-۲۰۵؛ صحف ابراهیم ۳۰؛ طبقات اعلام الشیعة (الروضه النضرة) ۶۷/۸-۷۰؛ طبقات مفسران شیعه ۱۱۰/۳-۱۱۳؛ طرائف المقال ۸۰/۱؛ طرائق الحقائق ۱۸۲/۱، ۱۸۳، ۱۹۸، ۲۶۰، ۲۶۷، ۳۱۵، ۳۹۳؛ عالم آرای عباسی ۱۴۶/۱-۱۴۸؛ فرزاتگان مازندران ۳۹۶/۱-۴۰۵؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران ۴۷۳؛ فرهنگ جامع تاریخ ایران ۴/۲، ۸۰۴؛ فرهنگ سخنوران ۴۲، ۲۰۲؛ فرهنگ فلسفه ۷۵/۴؛ فلاسفة الشیعة ۴۴۱؛ فلاسفة شیعه ۵۰۵؛ فلاسفة شیعه فارسی ۵۰۳-۵۰۵؛ فوائد الرضویة ۴۱۸/۲؛ فهرس التواریخ ۲۸؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی ۳۹۲/۱-۳۹۳؛ فهرست میکروفیلم‌های دانشگاه تهران ۱۲۹/۲ و ۱۳۱/۳، ۲۵۳، ۲۵۷؛ فهرست نسخه‌های خطی مجلس شورای اسلامی ۲۴۴/۵؛ فهرستواره کتابهای فارسی ۳۰۹/۱؛ قاموس الاعلام ۲۰۹۸/۳ و ۴۱۸۷/۶؛ قصص العلماء تنکابنی ۱۱۴-۱۱۵؛ کارنامه بزرگان ایران ۲۹۶؛ کشف الحجب و الاستار ۱۲۷، ۱۹۸، ۲۴۵، ۴۱۰؛ کشف الظنون ۱۱۸۷/۲؛ الکتبی و الالقاب ۲۲۶/۲-۲۲۸؛ گلزار جاویدان ۱۰۳/۱؛ گلشن ابرار ۱۴۰/۴؛ گل‌هایی از گلستان شعر

منیر دانا

نسخه‌های چاپی:

این کتاب به سال ۱۳۸۱ توسط انتشارات میراث مکتوب در «تهران» منتشر گردیده است.

القبسات

«قبسات» یکی از مشهورترین و مفصل‌ترین آثار میرداماد است. او در این رساله به مسئله مورد

مناقشه‌ی حدوث و قدم پرداخته و نظریه‌ی استدلالی خود را بیان کرده است.

رساله‌ی قبسات به سال ۱۰۳۴ هـ.ق. تالیف شده است.

بسیاری از علما و دانشمندان بر این رساله حاشیه و شرح نگاشته‌اند.

نسخه‌های خطی:

دو نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی آستانه مقدسه حضرت فاطمه معصومه (س)» به شماره

۱/۱: ۱۲۶-۸۳۳۹ در مجموعه ۳۷۹ برگ، کتابت سده ۱۱ هـ.ق. و شماره ۳۴/۲ در ۱۰۹ برگ،

کتابت سال ۱۰۴۴ هـ.ق. موجود است.

۵ نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)» به شماره ۱۰۲ در ۲۸۱

برگ، شماره ۴۲۷۱ در ۲۳۶ برگ، شماره ۵۵۷۶ در ۹۴ برگ، کتابت سال ۱۰۵۴ هـ.ق.، شماره

۷۴۳۵ در ۲۹۸ برگ و شماره ۷۴۷۶ در ۲۰۰ برگ، کتابت سال ۱۰۶۹ هـ.ق. موجود است.

ده نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی» به شماره ۲۸۵/۱۵ در ۱۵۰

برگ، کتابت سده ۱۱ هـ.ق.، با عنوان «بندی از قبسات»، شماره ۱۴۷۸ در ۶۳۰ برگ، کتابت

سال ۱۰۶۱ هـ.ق.، شماره ۴۳۶۷ در ۳۲۹ برگ، کتابت سده ۱۱ هـ.ق.، شماره ۱۹۲۸ در ۷۵۲

صفحه، کتابت سده ۱۲ هـ.ق.، شماره ۴۶۶۲ کتابت سال ۱۰۷۱ هـ.ق.، شماره ۳۹۶۱ در ۴۳۳

صفحه، کتابت سده ۱۱ هـ.ق.، شماره ۴۹۰۰ در ۳۷۷ برگ، کتابت سال ۱۰۷۲-۱۰۸۲ هـ.ق.،

شماره ۱۹۲۹ در ۴۶۸ صفحه، کتابت سده ۱۲ هـ.ق. و شماره ۱۹۲۴ در ۳۷۰ صفحه، کتابت

سال ۱۰۶۳ هـ.ق. موجود است.

هم‌چنین شماره ۱۸۶۶/۱۴ در ۷۲۱ صفحه و شماره ۱۷۰۵/۴۷ در ۶۰۶ برگ، با عنوان

«بخشی از قبسات» در «کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی» موجود است.

چهار نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران» به شماره ۹۴۰/۹ در

۳۶۹ برگ، کتابت سال ۱۰۶۳ هـ.ق.، شماره ۳۰۳۳/ع در ۲۶۱ برگ، کتابت سده ۱۱ هـ.ق.،

فارسی ۲۳۲/۱: گنجینه بهارستان
 ۴۹۱/۳-۵۰۶: گنجینه‌ی دانشمندان
 ۲۵۸/۷: لؤلؤة البحرين ۱۳۲-
 ۱۳۴: لغت‌نامه‌ی دهخدا (ذیل
 داماد) ۱۲۸: مجله الهادی، قم،
 ۲، ۲، ۲، ص ۷۴: مجله مجمع
 علمی العربی بدمشق ۴۵۳/۵۴:
 مجله ارمغان سال سیزدهم ۳۶۹:
 مجله جاویدان خرد ج ۲، ۲۷/۲-
 ۳۹: مجله مردم‌شناسی ۵۳/۱-۸۳:
 مجله مشکوة مشهد ج ۲، ص ۱۰۹:
 مجله معارف اسلامی ش ۱۰۰/۸-
 ۱۰۵ و ش ۸۹-۸۴/۹: مجله وحید
 ۳۶۲/۶-۳۶۸: مجمع الفصحاء
 بخش اول از جلد دوم ۲۲/۲:
 مداخل المؤلفین و الاعلام العرب
 ۴۹۷/۱: مرآت الاحوال جهان‌نما
 ۴۹۹/۱: مرآت جهان‌نما ۲۴: مرجع
 مهادویت ۱۷۹: مستدرک الوسائل
 ۴۱۸/۳: المستدرک علی مجمع
 المؤلفین ۶۰۸: مصفی المقال ۹۰-
 ۹۱: مصنفات میرداماد، کل کتاب:
 معجم التراث الکلامی ۱۶۵/۱،
 ۳۳۱، ۴۱۱، ۵۵۴، ۵۵۵، ۲۷۶/۲،
 ۳۱۷-۳۱۸، ۳۲۰، ۳۲۴، ۳۳۱ و
 ۴۲/۴، ۴۹، ۶۹، ۱۵۲، ۱۵۹، ۲۲۵،
 ۲۹۲، ۴۳۶، ۴۳۷-۴۳۸، ۴۵۹ و
 ۲۲۴/۵: معجم الفلاسفه ۲۵۵: معجم
 المطبوعات ۸۶۰/۱: معجم المؤلفین
 ۱۵۶/۳، ۶۳۰: معجم المؤلفین
 الصوفیین ۴۰۷: معجم طبقات
 المتکلمین ۱۸۲/۴-۱۸۴: مقالات
 و بررسها ج ۱، ش ۳، ۱۹/۴-۵۸:
 مناجح الشارحین، پیشگفتار ۳، ۶:
 المنجد فی الاعلام ۲۸۰: مؤلفین
 کتب چاپی فارسی و عربی ۷۳/۲-
 ۷۴: میراث اسلامی ایران ۴۱۱/۱ و
 ۶۵۱/۲ و ۶۷/۴-۷۶: میرداماد، کل
 کتاب: نتایج الافکار ۴۵: نجوم
 السماء ۴۶: نشریه دانشگاه تهران
 ۴۴۴/۴: نگارستان سخن ۸: نوزده
 ستاره و یک ماه ۲۷، ۶: هدیه
 الاحیاء ۱۵۲: هدیه العارفين
 ۲۷۷/۲: هزاره ابن‌سینا، تهران
 ۱۳۶۰، ۱۷۳-۲۸۶: هفت آسمان
 ۱۵۵-۱۵۴.

میرداماد

۱۳۴

شماره ۸۲۳/۲ در ۳۵۹ برگ، کتابت سده ۱۱ هـ.ق. و شماره ۸۸۳/۳ در ۱۵۹ برگ، کتابت سال ۱۰۷۲ هـ.ق. موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه تهران» به شماره ۱۶ کتابت سال ۱۰۶۷ هـ.ق. موجود است.

دو نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی مدرسه‌ی آخوند همدان» به شماره ۱۴۹۴ کتابت سال ۱۰۷۶ هـ.ق. و شماره ۴۷۴۳ موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی مسجد اعظم» «قم» به شماره ۱۱۰۰ کتابت سال ۱۱۱۷ هـ.ق. موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی ندوة العلماء لکهنو» به شماره ۱۲ در ۳۳۴ صفحه موجود است.

یک نسخه‌ی خطی عکسی در «کتابخانه‌ی دارالکتب المصریة» به شماره ۸۹۱ در ۲۱۳ برگ، کتابت سال ۱۰۷۲ هـ.ق. موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی ملی فارس» به شماره ۲۹۷/۲ میر، در ۳۸۹ برگ موجود است. سه نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی مدرسه‌ی عالی شهید مطهری (سپسالار)» به شماره ۱۲۷۴ در ۶۳۶ برگ، کتابت سده ۱۱ هـ.ق.، شماره ۱۴۳۸ در ۳۰۳ برگ، کتابت سده ۱۳ هـ.ق. و شماره ۶۵۲۶ کتابت سده ۱۳ هـ.ق. موجود است.

یک نسخه‌ی خطی در «کتابخانه‌ی ملی ملک تهران» به شماره ۱۶۸۸/۲ در ۱۴۰ برگ، با عنوان «بخشی از قبسات» موجود است.

نسخه‌های چاپی:

کتاب «القبسات» بارها چاپ شده است. یکی از این چاپ‌ها، با کوشش «شیخ محمود بروجردی»، در سال ۱۳۱۵ به صورت چاپ سنگی منتشر شد.

سال ۱۳۵۶ موسسه مطالعات اسلامی دانشگاه «مک‌گیل» «کانادا» با تحقیقات دکتر «مهدی محقق» به چاپ آن اقدام کرد.

سال ۱۳۶۷ و ۱۳۷۴ مجدداً انتشارات دانشگاه «تهران» آن را چاپ کرد.